

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
Α' ΕΦΟΡΕΙΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

Μουσείο Αρχαίας Αγοράς

*Ο φυτικός κόσμος
μέσα από τα μάτια
των αρχαίων*

*...Βλέπω στον κισσό το φυτό της φθοράς,
του θανάτου, των μισοερειπωμένων
ντουβαριών και μνημείων.
Οι αρχαίοι, τους οποίους λατρεύω, έβλεπαν
στον κισσό πολλά και διάφορα.
Εγώ βλέπω τη σιωπή, το προστατευτικό
κάλυμμα, που κρύβει από κάτω όμως
ολόκληρη ζωή, χαμηλωμένη.*

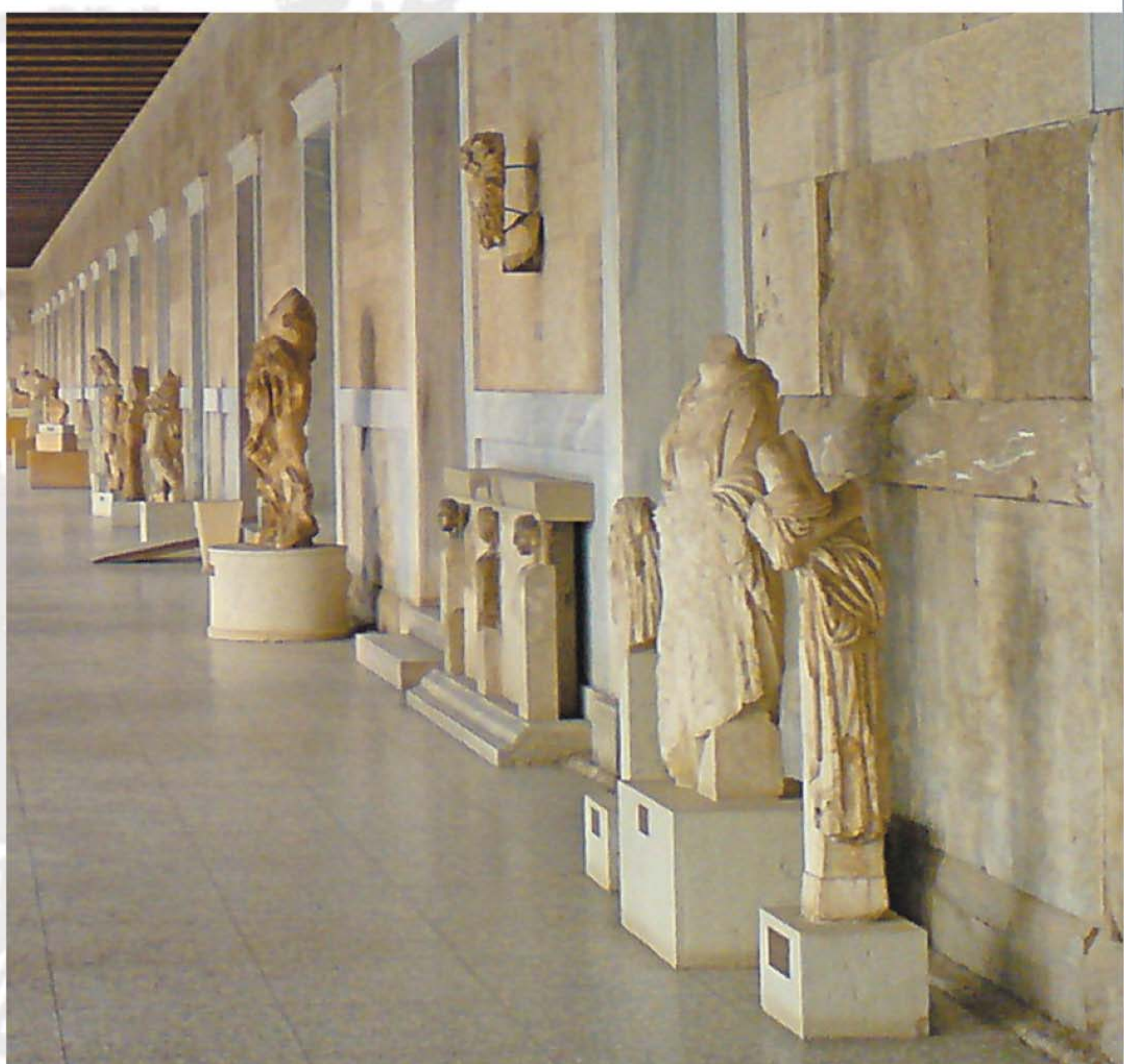
Γ. ΙΩΑΝΝΟΥ, ΦΥΛΛΑΔΙΟ, 1978(2)

Η ελληνική φύση και ο φυτικός κόσμος έπαιζαν σημαίνοντα ρόλο στην αρχαία εποχή. Η δυναμική επίδραση του φυσικού περιβάλλοντος είναι έκδηλη και πολυποίκιλη, τόσο στη σφαίρα της λατρευτικής πρακτικής των εθίμων και των δοξασιών όσο και στις κοινωνικο-οικονομικές πραγματικότητες της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής των αρχαίων Ελλήνων.

Οι αρχαίοι δεν ελάμβαναν μέρος σε θρησκευτική τελετή ή σε οποιαδήποτε επίσημη εορτή, αλλά ακόμη και σε ιδιωτικές γιορτές όπως τα συμπόσια, χωρίς να στολιστούν με ένα στεφάνι που το ίδιο, περιπλεγμένο με έρια-μαλλί, έθετε τους ικέτες υπό την προστασία του θεού. Στα Θεσμοφόρια, γιορτή προς τιμήν της Θεάς Δήμητρας για την αναγέννηση των καρπών της γης και τη γονιμότητα, οι γυναίκες μαστιγώνονταν με πράσινα κλαδιά, έτρωγαν φρούτα και σπόρους ροδιού.

Στα Θαργήλια, γιορτή προς τιμήν του εξαγνιστή θεού Απόλλωνα, έδιωχναν τα μιάσματα από την πόλη με κλαδιά και λύτρωναν τους κατοίκους της, ενώ στα Πυανέψια, γιορτή για τα σπαρτά, έφερναν στον ίδιο θεό με πομπή ένα κλαδί ελιάς, την ειρεσιώνη, τυλιγμένη με μαλλί και φορτωμένη με τους πρώτους καρπούς της γης.

Τιμούσαν τους νικητές στους αθλητικούς και θεατρικούς αγώνες με απλά στεφάνια. Με λουλούδια στόλιζαν τους βωμούς και αποχαιρετούσαν το νεκρό φορτωμένο με στεφάνια.

Πολλές φορές οι ίδιες οι δυνάμεις της ζωής και ο κύκλος της ταυτίστηκαν με τις δυνάμεις που απορρέουν από τον κόσμο της φύσης. Η ζωοδότρα ενέργεια της φύσης λειτουργούσε όχι μόνο μέσα από την τροφή και το ποτό - για παράδειγμα στα Μυστήρια της Ελευσίνας έπιναν τον κυκεώνα, μείγμα κριθαρόνερου και νερού που το αρωμάτιζαν με διάφορα φυτά όπως το φλισκούνι, τη μέντα ή το θυμάρι - αλλά καλύτερα και πιο αφομοιωτικά με την επαφή, καθώς ο άνθρωπος έφερε πάνω του, κινούσε ή κρατούσε κατά την πομπή ή το χορό κλαδιά, φυλλώματα ή άνθη.

Μοιραία αυτή η επίδραση της φύσης ενέπνευσε και γονιμοποίησε διαχρονικά την αρχαία τέχνη σε όλες τις εκφάνσεις της, είτε μέσα από τις στυλιζαρισμένες απεικονίσεις του πλούτου των φυτικών κοσμημάτων ή πιο φυσιοκρατικών αποδόσεων της, είτε λειτουργώντας διαλεκτικά και αναπόσπαστα με την υπόλοιπη εικονογραφία.

Στο λαιμό της υδρίας (P 10229) της Πρωτοαττικής περιόδου (7ος αι. π. Χ.) παριστάνεται χορός δέκα γυναικών με κλαδιά στα χέρια. Τέτοιοι χοροί ελάμβαναν χώρα σε διάφορους εορτασμούς και σε τελετουργίες με χαρούμενο ή θλιμμένο χαρακτήρα, συμπεριλαμβανομένων των τελετών μετάβασης, όπως π.χ. σε μύσεις (Ελευσίνια Μυστήρια) και σε γάμους, που μνήμες τους επιβιώνουν ακόμη και σήμερα στα διαβατήρια έθιμα της ελληνικής παράδοσης.

P 10229

Στις εικονιστικές παραστάσεις της αρχαϊκής και κλασικής περιόδου ο οργιαστικός χαρακτήρας της βλάστησης που μεταφορικά εισβάλλει στον άνθρωπο-μύστη της Διονυσιακής λατρείας σαν μανία, αντικατοπτρίζεται στα αναρριχώμενα φυτά, κισσό και άμπελο. Σχεδόν αναπόσπαστα στοιχεία σε Διονυσιακές παραστάσεις αποτελούν τα κατεξοχήν σύμβολα του θεού Διόνυσου, προστάτη του κρασιού, της πόσης και του τρύγου.

Στον κρατήρα του Εξηκία (AP 1044) - αγγείο για τη μείξη του κρασιού με το νερό καθώς οι αρχαίοι έπιναν νερωμένο κρασί - η άμπελος με βότρυες κυριαρχεί στην περιοχή των λαβών, σε σημείο να υποβαστάζει τις μικρογραφικές Μαινάδες, γυναίκες-συνοδούς του θεού Διόνυσου που καταλαμβάνονται από βακχική μανία.

AP 1044

Παρουσιάζεται η είσοδος του Ηρακλή κισσοστεφανωμένου στον Όλυμπο και η μεταμόρφωσή του από θνητό σε αθάνατο. Η χρηστική λειτουργία του κρατήρα και η επιλογή του θεού Διόνυσου με τα σύμβολά του συσχετίζουν τη σκηνή με το περιβάλλον του συμποσίου.

Οι πιο λαμπρές γιορτές της πόλης συνδέονταν με τον κύκλο της φύσης και των γεννημάτων της. Υμνούσαν τα δώρα της φύσης που με τη βοήθεια του μεσολαβητή θεού, όπως για παράδειγμα του θεού Διόνυσου, της θεάς Δήμητρας και της θυγατέρας της Κόρη (Περσεφόνη) ή μικρότερων θεοτήτων, όπως της θεάς Οπώρας, θεά του θερισμού και των Ωρών (Θαλλώντων βλαστών, Αυξώ της αυξήσεως, Καρπώ των καρπών) αλλά και με σκληρή δουλειά από τους ίδιους τους θνητούς είχαν αποδώσει καρπούς.

Γι' αυτό στην αρχαία τέχνη ήταν αγαπητές αντίστοιχες απεικονίσεις που σχετίζονταν με εργασίες της γης, όπως στη λήκυθο (P 24522) παριστάνονται γυναίκες που συλλέγουν τους καρπούς δέντρου σε κοφίνια, καθώς στην αρχαία Αθήνα τα οπωροφόρα δέντρα, κυρίως οι ελιές και οι συκιές, έδιναν πλούσια συγκομιδή.

Ο τρύγος, η συγκομιδή των καρπών και των φρούτων μαζί με το θερισμό στοιχειοθετούσαν - και συνεχίζουν μέχρι τις μέρες μας - τη φυσιογνωμία του αγροτικού ελληνικού κόσμου και αποτελούν μέρος της πολιτιστικής του κληρονομιάς. Οι ελιές της Αθήνας, άλλωστε, αποτελούσαν το σημαντικότερο προϊόν της αθηναϊκής γης, καθώς ήταν απόγονοι της ιερής μητέρας ελιάς του Ερεχθείου, που είχε βλαστήσει χάρη στη θέληση της θεάς Αθηνάς, δώρο στην πόλη της Αθήνας και εγγύηση ειρήνης και καρποφορίας της γης.

P 24522

Κατά την ελληνιστική περίοδο κυριάρχησε στην τέχνη ο καθαρά διακοσμητικός χαρακτήρας της φύσης. Στη μικρή πήλινη σφραγίδα σε σχήμα ρόδακα (SS 82) επιβίωσε ένα αναλλοίωτο και μακραίωνα μοτίβο που χάνεται στο βάθος του ιστορικού χρόνου. Κανείς εδώ μπορεί να διαγνώσει πιθανόν το φυτικό πρότυπο του άγριου τριαντάφυλλου, που φυτρώνει ακόμη και σήμερα μέσα από τις σχισμές των βραχωδών υπωρειών της Αρχαίας Αγοράς, στοιχείο όχι μόνο της καλλιτεχνικής δημιουργίας με το αποτύπωμά του στον πηλό αλλά και των τεχνικών μέσων που χρησιμοποιήθηκαν για την υλοποίησή της και την πετυχημένη μεταφορά των φυτικών επιρροών.

SS 82

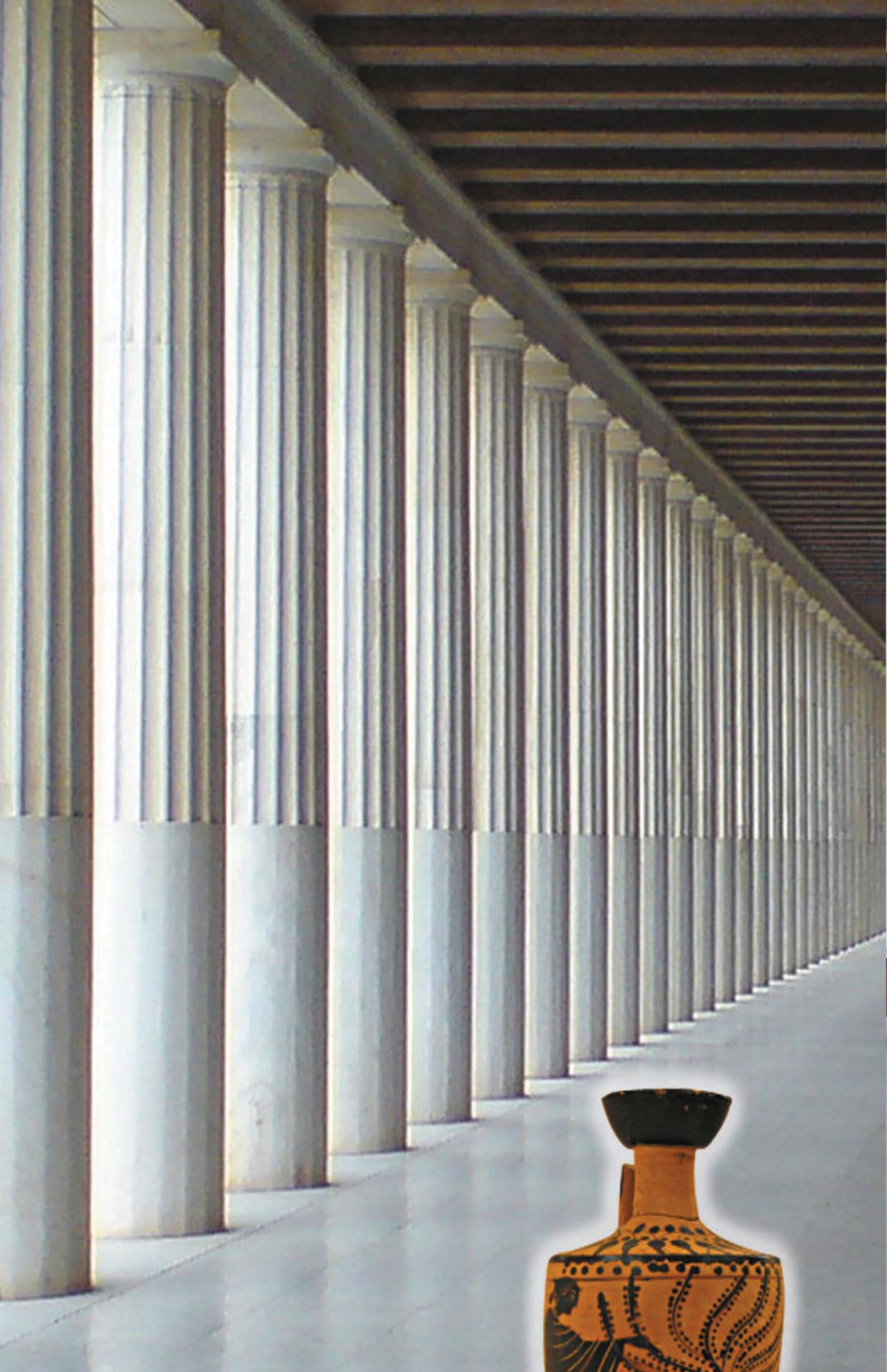
*...η Μεσόγειος είναι ένα πανάρχαιο σταυροδρόμι.
Εδώ και αιώνες τα πάντα συνέρρεαν προς αυτήν,
αναστάτωναν και εμπλούτιζαν την ιστορία της:
άνθρωποι, υποζύγια, άμαξες,
εμπορεύματα, καράβια, ιδέες, θρησκείες,
τέχνες ζωής. Ακόμη και φυτά.*

*Φερνάντ Μπρωντέλ
Η Μεσόγειος – Ο χώρος και η ιστορία
εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 1990*

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- J. M. Camp, Η αρχαία Αγορά της Αθήνας, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2004
- R. M. Cook, Ελληνική αγγειογραφία, εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα 1994.
- R. Flaceliere, Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των αρχαίων Ελλήνων, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 1986.
- H. Jeanmaire, Διόνυσος, Ιστορία της λατρείας του Βάκχου, Βιβλιοπωλείο Κλειώ, 1985.
- J. Paradoroulos, Ο Piet de jong και η Αρχαία Αγορά: Η τέχνη της Αρχαιότητας, εκδόσεις Ποταμός, Αθήνα 2006.
- Ν. Παπαχατζής, Η αρχαία ελληνική θρησκεία, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1984.
- Ν. Σαραγά, Μουσείο Αρχαίας Αγοράς, σύντομο ιστορικό και περιήγηση, έκδοση ένωσης Φίλων Ακροπόλεως, Αθήνα 2004.
- Μ. Τιβέριος, Αρχαία αγγεία, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1996.
- Chr. Wordsworth, Αθήνα-Αττική, εκδόσεις Εκάτη, 1999.
- Ο πολιτισμός της Ελαίας, Επτά ημέρες-Η Καθημερινή, 16.01.94.

Χώρος εκδηλώσεων

Αρχαία Αγορά και Μουσείο Στοάς Αττάλου

Πληροφορίες

210 3210185, 210 3210180

Συντελεστές

Κείμενα: Ειρήνη Ρώσσιου (αρχαιολόγος Α΄ ΕΠΚΑ)

Φωτογράφιση: Ελένη Μπαρδάνη (φωτογράφος)

Γραφικά: Νίκος Σαρρής (γραφίστας)

Βασίλης Δημόπουλος (γραφίστας)

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Α΄ ΕΦΟΡΕΙΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ